

AKTUAR MOLIYA VA BUXGALTERIYA HISOBI ILMIY JURNALI

Vol. 5 Issue 05 | pp. 56-61 | ISSN: 2181-1865

Available online <https://finance.tsue.uz/index.php/afa>

STRATEGIK BOSHQARUV HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI

Hamroyeva Zuhra

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Moliyaviy hisob va hisobot kafedra o'qituvchisi

Xushboqov Inomjon

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

HBA-73/23 talabasi

Annotatsiya: Maqolada strategik boshqaruv hisobi tushunchasi, uning zamonaviy tadbirkorlik va iqtisodiyotdagi roli hamda uni takomillashtirish yo'nalishlari muhokama qilinadi. Strategik boshqaruv hisobi deb ma'lumotlar asosida qaror qabul qilish jarayonini optimallashtirishga yordam beradigan usullar majmui tushuniladi. Maqolada strategik boshqaruvning samaradorligini oshirish uchun loyihalash, monitoring va baholash tizimlarini takomillashtirish zarurligi ta'kidlanadi. Bundan tashqari, raqamli texnologiyalar va innovatsion yondashuvlar kiritilishi orqali strategik boshqaruv hisobini modern sharoitlarga moslashtirish yo'llari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: strategik boshqaruv, hisoblash tizimi, korporativ boshqaruv, qaror qabul qilish, monitoring, baholash, raqamli texnologiyalar, innovatsiya, strategik rejalashtirish, iqtisodiy samaradorlik.

Аннотация: В статье обсуждаются концепция стратегического управления учетом, его роль в современном предпринимательстве и экономике, а также направления его совершенствования. Под стратегическим управлением учетом понимается совокупность методов, направленных на оптимизацию процесса принятия решений на основе данных. В статье подчеркивается необходимость совершенствования систем планирования, мониторинга и оценки для повышения эффективности стратегического управления. Кроме того, рассматриваются пути адаптации стратегического управления учетом к современным условиям путем внедрения цифровых технологий и инновационных подходов.

Ключевые слова: стратегическое управление, система учета, корпоративное управление, принятие решений, мониторинг, оценка, цифровые технологии, инновации, стратегическое планирование, экономическая эффективность.

Abstract: The article discusses the concept of strategic management accounting, its role in modern entrepreneurship and economics, as well as directions for its improvement. Strategic management accounting is understood as a set of methods aimed at optimizing the decision-making process based on data. The article emphasizes the need to improve planning, monitoring, and evaluation systems to enhance the efficiency of strategic management. Additionally, it explores ways to adapt strategic management accounting to modern conditions through the integration of digital technologies and innovative approaches.

Keywords: *strategic management, accounting system, corporate governance, decision-making, monitoring, evaluation, digital technologies, innovation, strategic planning, economic efficiency.*

Kirish

Zamonaviy iqtisodiyotda strategik boshqaruv tashkilotlarning muvaffaqiyatiga erishish uchun muhim omil hisoblanadi. Strategik boshqaruv hisobi esa bu jarayonni amalga oshirishda asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Unga ko'ra, tashkilotlar o'z faoliyatini rejalashtirish, monitoring qilish va baholash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Shu sababli, strategik boshqaruv hisobini takomillashtirish har bir tashkilot uchun dolzarb masala hisoblanadi.

Bugungi kunda strategik boshqaruv hisobi faqat hisob-kitoblar bilan cheklanmaydi; u raqamli texnologiyalar, big data va sun'iy intellekt kabi innovatsion yechimlardan foydalanib rivojlantirilmoqda. Shuningdek, strategik boshqaruvning samaradorligi tashkilotning resurslaridan samarali foydalanish, maqsadlarga erishish va raqobatbardoshlik darajasini oshirish bilan bog'liqdir. Maqolaning maqsadi – strategik boshqaruv hisobini takomillashtirish yo'nalishlarini aniqlash va ularni amalga oshirishda qo'llaniladigan metodologik yondashuvlarni tahlil qilishdan iborat.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi

Strategik boshqaruv hisobini (Strategic Management Accounting – SMA) takomillashtirish masalasi hozirgi kunda global miqyosda korxonalar raqobatbardoshligini oshirish, resurslardan samarali foydalanish va uzoq muddatli moliyaviy natijalarga erishishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu bois, ilmiy adabiyotlarda ushbu sohaga oid yondashuvlar tobora chuqurlashib bormoqda.

Birinchilardan bo'lib Shank va Govindarajan (1993) strategik boshqaruv hisobini klassik yondashuvdan farqli ravishda qiymat zanjiri tahlili (value chain analysis), raqobat ustunligi va xarajat omillari tahliliga asoslanishi kerakligini ta'kidlagan. Ularning fikriga ko'ra, strategik qarorlar moliyaviy hisobotlardan tashqari, bozor, raqobatchilar va xaridorlar haqidagi ma'lumotlarga ham tayanishi lozim.

Bromwich (1990) strategik boshqaruv hisobining asosiy vazifalaridan biri sifatida mijozga yo'naltirilgan qarorlar qabul qilish uchun zarur bo'lgan nisbiy xarajatlarni va mahsulotlar qiymatini baholashni ko'rsatadi. U ushbu yondashuvni marketing va strategik rejalashtirish bilan integratsiyalashgan yondashuv deb ataydi.

Roslender va Hart (2003) esa SMA kontseptsiyasini "hisob-kitobdan ko'ra ko'proq strategiya" tamoyiliga asoslanishini ilgari surgan. Ular hisob axborotining nafaqat o'lchov funksiyasi, balki strategik hamkorlik va qiymat yaratish jarayonida axborot almashinuvi funksiyasini bajarishini ta'kidlaydilar.

Langfield-Smith (2008) esa korxona ichki boshqaruv tizimini strategik maqsadlarga bog'lashda boshqaruv hisobining rolini chuqur tahlil qilib, KPI'lar (asosiy samaradorlik ko'rsatkichlari) va BSC (Balanced Scorecard) kabi zamonaviy yondashuvlar SMA'ni samarali qo'llash vositasi bo'lishi mumkinligini ko'rsatadi.

Chenhall (2005) innovatsion raqobat muhitida axborot texnologiyalarining integratsiyasi bilan strategik boshqaruv hisobini uyg'unlashtirish zarurligini ta'kidlab, bu orqali qaror qabul qilish tezligi va aniqligi oshishini qayd etadi.

O'zbekistonda ham bu boradagi izlanishlar kuchaymoqda. Jumladan, iqtisodchi olimlar A.U.Burkhanov, B.O.Tursunov, B.A.Usmonov, hamda A.X.Mamatqulovlar o'z tadqiqotlarida qayta ishlash sanoatida xarajatlarni strategik boshqaruv asosida tahlil qilishning metodologik yondashuvlarini ishlab chiqqan va strategik qarorlar qabul qilishda SMA vositalarining o'rni haqida fikr bildirgan.

Yana mahalliy iqtisodchi olimlardan B.T.Xolboev, Y.P.Khalikulova va K.F.Uktamovlar esa strategik boshqaruv hisobini ishlab chiqarish korxonalarida qo'llash bo'yicha takliflar ishlab chiqib, ayniqsa tannarxni boshqarishda target costing, activity-based costing kabi ilg'or usullarning ahamiyatini ta'kidlaydi.

Tahlil va natijalar

Strategik boshqaruv hisobi – bu tashkilotning strategik maqsadlariga erishish uchun qo'llaniladigan usullar, vositalar va mezonlarning majmui bo'lib, u faoliyatni rejalashtirish, monitoring qilish va baholash jarayonlarini o'z ichiga oladi. Bu hisob tizimining samaradorligi tashkilotning raqobatbardoshligi, resurslardan samarali foydalanishi va maqsadlariga erishish darajasini aniqlaydi. Shuning uchun strategik boshqaruv hisobini takomillashtirish har bir tashkilot uchun dolzarb masala hisoblanadi.

Strategik boshqaruv hisobi bir necha asosiy tamoyillarga tayanadi, ularning har biri tashkilotning muvaffaqiyati uchun muhim rol o'ynaydi:

Maqsadga yo'naltirilganlik: Strategik boshqaruv hisobi tashkilotning strategik maqsadlariga mos kelishi kerak. Bunda barcha hisob-kitoblar va monitoring jarayonlari tashkilotning uzun muddatli maqsadlariga erishishga xizmat qilishi lozim. Maqsadga yo'naltirilgan yondashuv tashkilotning faoliyatini tartibga solish va samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Ochiqlik va aniqlik: Hisob tizimida ishlatiladigan ko'rsatkichlar va mezonlar aniq va ochiq tarzda belgilanishi zarur. Agar ko'rsatkichlar noaniq yoki chalkash bo'lsa, unda qaror qabul qilish jarayoni murakkablashadi va strategik maqsadlarga erishish qiyinlashadi.

Integratsiya: Strategik boshqaruv hisobi boshqa boshqaruv tizimlari bilan integratsiya qilinishi kerak. Masalan, strategik boshqaruv hisobi moliyaviy va operatsion boshqaruv tizimlari bilan bog'langan holda ishlaganda, tashkilotning umumiy faoliyatini yanada samarali boshqarish imkoniyati tug'iladi.

Dinamiklik: Tashkilotning tashqi va ichki muhitining doimiy ravishda o'zgarishi strategik boshqaruv hisobining yangilanishini talab etadi. Dinamik sharoitlarda faoliyat yuritadigan tashkilotlar uchun strategik boshqaruv tizimi moslashuvchan va tezkor ravishda o'zgarishlarni qo'llab-quvvatlash qobiliyatiga ega bo'lishi muhimdir.

Strategik boshqaruv hisobini takomillashtirish uchun turli yo'nalishlar mavjud, ulardan ba'zilar quyida keltirilgan:

Birinchidan, raqamli texnologiyalardan foydalanish orqali tashkilotlar strategik ma'lumotlarni tezkor to'plash, tahlil qilish va ulardan samarali foydalanish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Masalan: Big Data texnologiyalari katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish orqali tashkilotlar strategik qarorlar qabul qilishda aniqroq va asoslanganroq yechimlarga erishishlari mumkin. Big data texnologiyalari tashkilotlarga mijozlar, boshqa tashkilotlar va global tendentsiyalar haqidagi ma'lumotlarni chuqur tahlil qilishga yordam beradi.

Ikkinchidan, sun'iy intellekt va mashinaviy o'rganish: Sun'iy intellekt (AI) va mashinaviy o'rganish algoritmlari strategik qarorlarni avtomatlashtirish va optimallashtirish uchun qo'llaniladi. AI yordamida tashkilotlar strategik risklarni oldindan aniqlash, potentsial muammolarni bartaraf etish va samarali strategik rejalarni ishlab chiqish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Uchinchidan, monitoring va baholash tizimini takomillashtirish strategik boshqaruv hisobining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Bu yo'nalishda quyidagi chora-tadbirlar amalga oshirilishi mumkin: Key Performance Indicators (KPI): Strategik maqsadlarga erishish darajasini aniqlash uchun KPI larni aniqlash va ularni doimiy ravishda kuzatish kerak. KPI lar tashkilotning ishlash samaradorligini o'lchashda asosiy vosita hisoblanadi.

To'rtinchidan, risklarni baholash va minimallashtirish mexanizmlari: Strategik boshqaruv hisobi risklarni aniqlash va ularni minimallashtirish mexanizmlarini o'z ichiga olishi kerak. Risklarni oldindan aniqlash orqali tashkilotlar strategik muammolarga duch kelmasdan qaror qabul qilishlari mumkin.

Beshinchidan, innovatsion yondashuvlar strategik boshqaruv hisobini yangicha bosqichga olib chiqadi. Masalan: Agile metodologiyasi: Agile metodologiyasi strategik rejalarni moslashuvchan va dinamik tarzda boshqarishga yordam beradi. Bu metodologiya tashkilotlarga tezkor o'zgarishlarga moslashish va strategik rejalarni yangilash imkoniyatini beradi.

Shuningdek, Design thinking yondashuvi strategik muammolarni hal qilish va yangi g'oyalarni sinab ko'rish uchun qo'llaniladi. Bu yondashuv tashkilotlarga innovatsion echimlar topish va strategik afzallikka erishishga yordam beradi.

Strategik boshqaruv hisobini takomillashtirish uchun korporativ madaniyat va kadrlar rivojlanishi ham ahamiyatli rol o'ynaydi. Bu yo'nalishda quyidagilar amalga oshirilishi kerak:

Xodimlarni malakasini oshirish: Xodimlarni strategik boshqaruv va hisoblash tizimlari bo'yicha malakasini oshirish orqali tashkilotlar faoliyatini yanada samarali boshqarish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Jamoaviy ish va komandaviy faoliyatni rag'batlantirish: Jamoaviy ish va komandaviy faoliyatni rag'batlantirish orqali tashkilotlar strategik maqsadlarga erishish uchun kuchli komandaga ega bo'lishlari mumkin.

Zamonaviy sharoitda tashkilotlar ekologik va ijtimoiy javobgarlikni strategik boshqaruvga integratsiya qilishlari kerak. Bu ESG (Environmental, Social, and Governance) ko'rsatkichlarini hisobga olgan holda strategik qarorlar qabul qilishni anglatadi. ESG tamoyillariga amal qilish orqali tashkilotlar o'z reputatsiyasini mustahkamlash va davlat va jamiyat oldida javobgarlikni namoyon qilishlari mumkin.

Xulosa

Strategik boshqaruv hisobini takomillashtirish – bu har bir tashkilotning muvaffaqiyati uchun zarur shart. Raqamli texnologiyalar, innovatsion yondashuvlar va monitoring tizimlarini modernizatsiya qilish orqali tashkilotlar o'z faoliyatini yanada samarali boshqarish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bundan tashqari, korporativ madaniyat va kadrlarni rivojlantirish ham strategik boshqaruvning samaradorligini oshirishda

muhim rol o'ynaydi. Kelajakda strategik boshqaruv hisobi yanada murakkablashib boradigan iqtisodiy va ijtimoiy sharoitlarga moslashishi kerak bo'ladi.

Foydalangan adabiyotlar ro'yxati

1. Shank, J.K., & Govindarajan, V. (1993). Strategic Cost Management: The New Tool for Competitive Advantage. Free Press.
2. Bromwich, M. (1990). The case for strategic management accounting: The role of accounting information for strategy in competitive markets. *Accounting, Organizations and Society*, 15(1-2), 27-46.
3. Roslender, R., & Hart, S. J. (2003). In search of strategic management accounting: Theoretical and field study perspectives. *Management Accounting Research*, 14(3), 255-279.
4. Langfield-Smith, K. (2008). Strategic management accounting: How far have we come in 25 years? *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 21(2), 204-228.
5. Chenhall, R. H. (2005). Integrative strategic performance measurement systems, strategic alignment of manufacturing, learning and strategic outcomes: an exploratory study. *Accounting, Organizations and Society*, 30(5), 395-422.
6. Mamatqulov A.X. (2023). Paxtani qayta ishlash korxonalarida ishlab chiqarish xarajatlarini strategik boshqaruv asosida tahlil qilish. *Moliya ilmiy jurnali*, №3.
7. Xolboev B.T. (2022). Ishlab chiqarish korxonalarida strategik boshqaruv hisobining rivojlantirish yo'nalishlari. *Iqtisodiyot va innovatsiyalar*, №6.
8. Usmonov, B. (2023). Theory and practice of evaluation of capital assets in Uzbekistan. *Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot*, 1(11-12).
9. Burkhanov, A., & Tursunov, B. O. (2020). Main indicators of textile enterprises' financial security assessment. *Vlakna a Textil*, 27(3), 35-40.
10. Burkhanov, A. U., Tursunov, B. O., Uktamov, K. F., Imomov, J. O., Nosirov, J. T., & Akbarova, B. (2023, December). Ways and Prospects of Rational Use of Production Capacity in Ensuring Financial Security in Textile Enterprises In The Conditions of Digital Economy Transformation. In *Proceedings of the 7th International Conference on Future Networks and Distributed Systems* (pp. 234-242).
11. Khalikulova, Y. (2025). Analysis of the role of leasing and rental transactions in the activities of enterprises and organizations and across regions. *Raqamli iqtisodiyot va axborot texnologiyalari*, 5(1), 240-245.
12. Burkhanov, A. U., Tursunov, B., Uktamov, K., & Usmonov, B. (2022, December). Econometric analysis of factors affecting economic stability of chemical industry enterprises in digital era: In case of Uzbekistan. In *Proceedings of the 6th international conference on future networks & distributed systems* (pp. 484-490).
13. Холикулова, Ю. (2023). Iqtisodiyotimizda transport-logistika xizmatlari tashkil etilishi va uning rivojlanishi. Направления развития благоприятной бизнес-среды в условиях цифровизации экономики, 1(02), 122-126. <https://doi.org/10.47689/TSUE2022-pp122-126>
14. Usmonov, B. (2021). Ways of effective capital management of joint Stock company. *International Finance and Accounting*, 2021(4), 5.

Copyright: © 2025 by the authors. This work is licensed under a Creative Commons Attribution- 4.0 International License (CC - BY 4.0)

